

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćeno: 6. lipnja 2025.

<https://doi.org/10.20901/pm.62.1.03>

Ideološka polarizacija i političke biografije u Hrvatskoj

JOSIP PANDŽIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Sažetak

Polarizacija ideoloških uvjerenja, političkih stavova i glasačkih preferencija u pojedinom društvu odnosi se na tendenciju prema koncentraciji na dvije suprotstavljene krajnosti sukladno opcijama koje čine politički spektar. Uglavnom je uzrokuju prijepori oko vrednovanja tema, događaja, problema, diskursa i narativa koji se javljaju u javnom prostoru. No politički akteri, kao uzrok polarizacije javnosti, naročito ideološke, ranije nisu bili predmetima zasebnog istraživačkog interesa. Biografije istaknutih političara pogodna su građa za istraživanje potencijala ideološke polarizacije javnog prostora, posebice ako su mišljenja o njima krajnje podijeljena. Temeljem novopredložene metarelacijske analize sadržaja 59 naslova biografske provenijencije hrvatskih i jugoslavenskih političkih figura te 65 recenzija i prikaza, kao i polemika vezanih uz njih, objavljenih u Hrvatskoj u razdoblju od 1990. do 2024., dolazi se do zaključka da je potencijal ideološke polarizacije ovog tipa literature iznimno slab, gotovo zanemariv, jer njeni autori samo potvrđuju već postojeću ideološku polarizaciju kroz biografski žanr.

Ključne riječi: polarizacija, politika, ideologija, Hrvatska, biografije

1. Uvodne napomene: biografije i biografska istraživanja

Biografski je žanr u svojim počecima bio vrlo usko vezan uz historiografiju i književnost.¹ Međutim, mnogo se toga promijenilo nabolje od vremena njegova postojanja na marginama spomenutih disciplina. Javljaju se čak mišljenja da “profesionalni povjesničari trebaju životne priče biografa kao način da se pomogne premostiti jaz između sebe i šire čitalačke publike”, jer biografije imaju moć “udahnuti život su-

¹ Autor je predstavio osnovne nalaze istraživanja na kojem se rad temelji u izlaganju “Polarizacijski potencijal političkih biografija u Hrvatskoj” na konferenciji Hrvatskog politološkog društva održanoj 7.-8. studenog 2024. na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

hoparnim podacima iz popisa stanovništva” i “staviti lica na demografske tablice...” (Leckie, 2004, str. 20). Razvilo se i pisanje o biografskom žanru. Dakle, ne samo da je opisivanje i tumačenje života značajnih pripadnika zajednice prisutno još od vremena usmenih kultura, što je rezultiralo impozantnom količinom biografskog materijala kao prozora u kulturnu matricu civilizacija, već je i raznolikost kvalitete štiva, stilova pisanja, fokusa obrade, autobiografskih težnji i drugih čimbenika pisanja biografija izravno nametnula istraživačima i biografskim entuzijastima potrebu za sustavnim i produbljenim tretmanom biografske produkcije. Prekretnica u tematiziranju biografija, barem u akademskom smislu, dogodila se krajem 1970-ih i početkom 1980-ih godina. Naime, Martin Kohli je 1978. u Njemačkoj objavio prvu antologiju biografskih istraživanja, a 1981. Daniel Bertaux objavljuje međunarodni zbornik tekstova o biografskoj tematici (Rosenthal, 2006). Još važnije, 1978. pokrenut je specijalizirani znanstveni časopis za biografska istraživanja nedvosmislenog imena *Biography*. Kvalitetnim radovima o biografijama i srodnim temama, uz gotovo polustoljetno neprekinuto izlaženje, časopis je biografskom žanru osigurao vidljivost, značaj i interes istraživača iz različitih područja.²

S obzirom na raznolikost predmeta istraživanja, na interese i habitus biografa te na teorijska znanja i metodološke vještine kojima biograf raspolaže, nezahvalno je na općenit način govoriti o standardima u pisanju biografija. Međutim, to je neophodno ako se želi govoriti o samostalnom žanru. U biografskom “manifestu” iz prvog broja časopisa *Biography* ističe se da je “biografu dopušteno biti maštovit koliko hoće, pod uvjetom da ne izmišlja svoje činjenice” te da “biografov cilj nije prvenstveno otkriti arhive i materijale”, već “otkriti laži i zablude kojima se svi muškarci i žene brane od poniženja života” (Edel, 1978, str. 1, 2). Ponegdje se čak navode i odlike dobrih biografa (“poznaju sebe”, “cijene vlastita ograničenja”, “znatiželjni su”, “vole čitati”, “uče iz iskustva”, “vole ljude, ali se ne zaljubljuju u svoje teme” i “vode zanimljive živote”) i najboljih biografskih tema (“komplicirani ljudi”, “ljudi čiji životi utječu na druge”, “ljudi uključeni u ključne događaje”, “introspektivni ljudi”, “ljudi koji ostavljaju zapise”) (Jeansonne, 1991, str. 247). Nadalje, relativno se rano javljaju autori koji progovaraju u prilog postojanju kritičkih standarda biografskog istraživanja (McKinley, 1980). U toj je “tradiciji” napisana možda najpoznatija “knjiga početnica” o biografijama (Hamilton, 2008). Inače zamišljena kao vodič kroz sve teme i probleme biografskog istraživanja, u njoj se ističe “kanonski” niz biografovih imperativa: od “zadataka”, cilja, ciljane publike, predmeta, “oblika života”, sastavljanja životne priče od rođenja subjekta, djetinjstva i mladosti, ljubavnih priča, životnog djela, godina “sumraka” i svršetka nečijeg života do posthumnog “života” oblikovanog postignućima te ostavštine. Napokon, uvodno isticanje motiva za biografsku obradu te njezinih ciljeva i metoda gotovo

² Vidi <https://www.jstor.org/journal/biography>

je postalo nepisano pravilo u biografskoj produkciji, kao i biografovo predočavanje psiholoških, intelektualnih, etičkih, povijesnih, estetskih i komunikacijskih vrijednosti (Snipes, 1982). Iako slijedenje takvih uputa i usmjerenja nije jamstvo spisateljskog uspjeha, u nedostatku čvrstih uporišta i zbog višeslojnosti obrade života osoba koje su ostavile traga u različitim sredinama, kontekstima i razdobljima, putokazi te vrste su dobrodošli kako bi biografija bila kvalitetna.

Isticanje teorijske perspektive važan je dio svakog biografskog pothvata. Iako su teorije srednjeg dometa, ili “pragmatične” (“neapstraktne”) teorije, žanrovski dominantne (Merrill i West, 2009, str. 75), specifičnost raznorodnih teorijskih pristupa u biografskoj produkciji, obogaćenih psihološkom, psihoanalitičkom, sociološkom, politološkom, novinarskom, publicističkom, povijesnom, ekonomskom, literarnom i drugom građom, očituje se u njihovoj ovisnosti o autorima kao “referentnim središtima” (Snipes, 1982). Još preciznije, biografi započinju svoj posao opterećeni problemima “svoje vlastite inteligencije”, “stavova”, “vrijednosti i osjećaja”, “svog znanja o biografskom subjektu i njegovom dobu”, “transformacija koje je vrijeme izvršilo”, “promjenjivih povijesnih perspektiva” te “humanističkih naglasaka samog života” (*ibid.*, str. 215). S druge strane, poboljšanja teorijskih utemeljenja biografski orijentiranih istraživanja u društvenim znanostima, poglavito sociologiji, danas čine jasno prepoznatljivu liniju logički argumentiranog, teorijski inovativnog i u značajnoj mjeri empirijski utemeljenog mišljenja. Linija počinje s Maxom Weberom i međuratnom “čikaškom” sociološkom školom, a nastavlja se kroz socijalnu psihologiju i simbolički interakcionizam te kritičke i humanistički orijentirane sociološke pristupe. Među potonjima se ističu C. Wright Mills, koji idejom “sociološke imaginacije” u smislu povezivanja osobne povijesti i društvenih struktura naglašava ulogu biografskog čimbenika, te socijalnokonstruktivistički opredijeljeni Peter Berger, koji se usredotočuje na “društvenu konstrukciju zbilje” refleksivnog pojedinca. Linija ne završava u postmodernizmu i poststrukturalizmu posredstvom kritike fenomenologije, hermeneutike i etnometodologije, već se dodatno obogaćuje sofisticiranim kvalitativnim analizama Normana K. Denzina i njegovih nastavljača zasnovanim na ideji da biografska metoda počiva na “subjektivnom i intersubjektivno stečenom znanju i razumijevanju životnih iskustava pojedinaca, uključujući i vlastita života” (Merrill i West, 2009, str. 3-4, 22-31, 57).

Sukladno ranijim određenjima, u metodološkom pogledu uputno je razlikovati biografiju kao žanr unutar kojeg se biografi koriste različitim metodama koje im stoje na raspolaganju od biografske metode koja može biti pogodna za društvena i humanistička istraživanja kao takva. Biografija kao žanr, koji neki autori izravno vežu uz biografske metode kao “različite aspekte kvalitativnog istraživanja”, nalazi se pod utjecajem brojnih “disciplinarnih struja” poput povijesti, književnosti, antropologije, sociologije, psihologije i obrazovnih znanosti, što je rezultiralo

“metodološkim i konceptualnim varijacijama biografija, uključujući životne priče (*life story*), životne povijesti (*life history*), pisanja o životu (*life writing*), naracije, usmene povijesti (*oral history*), memoare, fikcionalizirane biografije i razne oblike autobiografija koje se bave intersubjektivnošću i zamagljenim granicama između sebe i drugoga, a koje utječu na svaki prikaz života” (Miller, 2008, str. 61). Ovo je shvaćanje komplementarno činjenici da uslijed “subjektivističkog obrata” (Merrill i West, 2009, str. 2-3) prisutnog od 1970-ih godina u sklopu kojeg se iznova afirmiraju biografski, autobiografski te narativni pristupi i pristupi životne povijesti, biografske metode istraživanja usredotočene na odnos obrazaca i specifičnosti bilježe kontinuiranu prisutnost u društvenim i humanističkim znanostima.

Ukupno gledano, biografija kao žanr ovisi o teorijskim i metodološkim inovacijama društvenih i humanističkih znanosti, a istovremeno dosezi tih znanosti profitiraju od uvida koje je moguće izlučiti iz dostupnih biografskih publikacija. Primjerice, metoda usmene povijesti inspirirana etnografijom i antropologijom (Mitchell, 1980; Sturges, 1983) u biografskom žanru danas služi kao sredstvo za prikupljanje informacija nezabilježanih pisanim putem te za eventualna opovrgavanja ili nadopune postojećih biografskih spoznaja. Za neke je metodologe metoda usmene povijesti svojstvena biografskoj produkciji čak (pod)vrsta metode intervjua fokusirana na značenje koje povijesni događaji imaju za osobe koje su ih proživjele, a ne na povijesne događaje kao takve (Chase, 2005, str. 652). S druge strane, biografije se mogu poimati i kao kvalitativne studije slučaja (*qualitative case study*) zbog dubinskog fokusa na slučaju života jedne osobe (Slake, 2005, str. 447-448). Nadalje, metoda životne povijesti (*life history method*) kao “ekstenzivni autobiografski narativ” koji pokriva dio života ili cijeli život u usmenom ili pisanom obliku podrazumijeva biografski napor da se nalazi istraživanja autobiografski utemelje i dodatno “ožive” (Chase, 2005, str. 652). Metoda analize sadržaja može se koristiti u arhivskim i drugim istraživanjima biografskog tipa (v. Luca, 2015), čime umnogome dotiče i sintetski pristup obrade primarne i sekundarne građe te građe iz teže dostupnih izvora. Ovi i drugi primjeri sinergija biografskog žanra i biografskih metoda upućuju na plodnost, a time i korisnost njihovog dovođenja u odnos.

2. “Političke biografije”, biografije političara i ideološka polarizacija

Raznolikost pisanja o životima značajnika nužno je rezultirala nastankom brojnih biografskih podžanrova. Biografije danas mogu biti: popularne i “superpopularne” (Bloom, 1980), ovisno o istraženosti subjekta i kvaliteti napisanog teksta te trudu koji publika treba uložiti u razumijevanje štiva; usporedne i kolektivne (propogofske) (Sturges, 1983), u kojima pod povećalom nije pojedinac, već skupina pojedinaca; autobiografski orijentirane (McCord, 1986) u vidu autoreferencijalnog obogaćivanja pozitivistički orijentirane biografske forme; psihobiografije (Robins i

Post, 1987; Jeansonne, 1991) zasnovane na objašnjavanju života psihološkim i psihijatrijskim metodama; “policijske” biografije (Luca, 2015), koje kao dokazni materijal pretežito koriste informacije organa unutarnjih poslova i obavještajnih službi; esejističke i političke, uključujući kampanjske (O’Brien, 1998; Walter, 2009), s posebnom propagandnom namjenom za određeni politički trenutak te razne druge. Iako su granice između navedenih u pravilu zamagljene, prema početnim teorijskim postavkama te odabranom predmetu i metodama istraživanja te distinkcije, barem na osnovnoj razini vrednovanja, pružaju korisnu istraživačku heuristiku. Tomu pomaže i činjenica da “zanatska” socijalizacija biografa ovisi o već dobrano utabanim stazama podžanrovskih dometa priznatih autora.

Od *Epa o Gilgamešu* i *Biblije* preko Plutarhových *Usporednih životopisa* do suvremenih političkih biografija, povijest odnosa moći pokazuje se neodvojivom od života “iznimnih” ličnosti. Demijurzi političke povijesti posebice su zaokupljali maštu generacija biografa interdisciplinarnog nagnuća. U tom se smislu, primjerice, Hitlerovim životom moguće baviti evociranjem tipova vlasti svojstvenih sociološkoj teoriji Maxa Webera (Kershaw, 2009) ili Staljinovim životom iz vizure diplomatske povijesti i geopolitike (Kotkin, 2014).

Političari su specifični predmeti ili subjekti biografskog istraživanja. Za početak, neki kritički orijentirani autori smatraju da postoji jaz između “političkih biografija” i biografija političara, koje ne podrazumijevaju isključivo politički fokus biografskog istraživanja. Prema toj podjeli prve, za razliku od drugih, ne pričaju isključivo životnu priču političara, već govore nešto o “provođenju politike” (*conduct of politics*) u smislu funkcioniranja pojedinaca unutar institucija, njihova angažiranja s određenim skupinama te prevlasti nad njima, otkrivanja čimbenika političkog uspjeha i neuspjeha itd. (Walter, 2009, str. 97). Iako je takva podjela znanstveno potkovanim biografima privlačna zbog svoje protuamaterske opredijeljenosti, činjenica jest da političke karijere političara predstavljaju najzanimljivije i detaljima od javnog interesa najbogatije dijelove njihovih života. Takve osobe bez političke karijere najvjerojatnije ne bi zaslužile biografske obrade. Stoga bi apriorno isključivanje iz razmatranja biografija političara koje nisu, pomalo redukcioniistički, obilježene kao “političke biografije” osiromašilo buduća vrednovanja knjiga. Njihov doprinos, barem zbog iznošenja dotad nepoznatih informacija, može biti koristan za adekvatnije shvaćanje nečijeg političkog života, društvenog i političkog konteksta unutar kojih je taj život proživljen te pojedinih politika i mjera koje su ti političari osmišljavali, podržavali, promovirali i/ili provodili.

Nisu nepoznate ni kritike političkobiografskog podžanra. Naime, politički biografi vrlo često traže “priznanje” i “značaj” za političare koje biografski vrednuju jer ih smatraju drugačijima, značajnima i/ili impresivnima, odnosno jer smatraju da su “ostavili traga” (O’Brien, 1998, str. 56), unatoč činjenici da trebaju biti povje-

sničarski utemeljeni i svestrani kako bi uspjeli ostvariti preduvjet svake dobro napisane biografije: društvenu, ekonomsku, političku, kulturnu i inu kontekstualizaciju bez koje biografije političara nemaju previše smisla. Također, iznimno je važno “ocrtati” i “obuhvatiti” politički sustav u cijelosti, shvatiti “dužnosti koje obnašaju ministri i službenici (...) u odnosu na domenu društvenih, gospodarskih, strateških i drugih aktivnosti koje je odgovarajući državni ured ili odjel, uspostavljen upravo radi toga, zadužen regulirati, poboljšavati i privremeno transformirati”, zatim “cijeniti postupke donošenja odluka, kao i raspon osoblja i drugih institucija koje su nominalno uključene u kreiranje strateške politike pod vodstvom predsjedavajućeg političara” te napokon staviti “u okvir za procjenu i povijesne presedane, suvremene primjere i analogije vezane uz inovacije i sadržajna postignuća u politici koja se pripisuju nezaobilaznom ili značajnom političaru” (*ibid.*). Osim problema kontekstualizacije, obrada političke ličnosti nužno za sobom povlači pitanje prepletanja stručnih i ideoloških vrednovanja biografa kao spomenutih “referentnih središta”. Svi su ljudi – pa tako i politički biografi – “politički mislioci”, što političare razapete između ciljeva političke ideologije koju zastupaju i političke pragme u vidu stjecanja moći (Heywood, 2003, str. 1, 3) čini izazovnim predmetima istraživanja.

Iako su političke biografije uglavnom rezervirane za profesionalne političare, među njima se ističu ličnosti oko kojih postoje krajnje podijeljena mišljenja (*divisive figures*). Ovako opisanim političkim ličnostima vrijednima biografije možda najbolje pristaje pridjev “polarizirajuće”; ponajprije u ideološkom³, ali ništa manje u afektivnom ili nekom drugom smislu. Polarizacija ideoloških uvjerenja, političkih stavova i glasačkih preferencija u pojedinom društvu odnosi se na “tendenciju prema koncentraciji na dvije suprotstavljene krajnosti” (Marshall, 1998, str. 500) sukladno opcijama koje čine politički spektar: od ekstremne ljevice (komunizam) preko ljevice (socijalizam/socijaldemokracija), centrizma (liberalizam) i populizma⁴ (protuelitistički autoritarizam) do desnice (konzervativizam) i ekstremne desni-

³ Značenje pojma “ideologije” u ovom radu u većoj mjeri podrazumijeva (empirijski) “sadržaj političke misli”, a u manjoj (epistemološki) “tip političkog mišljenja”, te se pojam definira kao “više ili manje koherentan skup ideja koje pružaju osnovu za organizirano političko djelovanje, usmjereno na očuvanje, modifikaciju ili svrgavanje postojećeg sustava moći” (vidi Heywood, 2003, str. 5, 12). Opredjeljenjem za prvospomenuto određenje srodno “morfologijskom” pristupu, istraživanje ideologija nužno preteže nad političkom teorijom ili filozofijom usmjerenom na “velike mislioce” zbog naglašavanja akcijske dimenzije koja je ključna pri proučavanju političara kao najznačajnijih političkih aktera. Napokon, političari su vezani uz političke pokrete i stranke čiji programi sublimiraju pojedine političke ideologije (vidi Freedon, 2015, str. 117, 121, 131).

⁴ Iako populizam u ovom radu obuhvaća ličnosti i pokrete u Hrvatskoj iz različitih povijesnih razdoblja, pa se stoga može dovesti u pitanje njegov analitička preciznost, postoji nekoliko pragmatičnih razloga za pozicioniranje populizma uz bok (liberalnom) centrizmu na političkom

ce (fašizam i nacionalsocijalizam) (Heywood, 2003, str. 16-19). Uzroci polarizacije uglavnom se tiču prijevora oko vrednovanja društvenih tema, događaja, problema, diskursa i narativa koji se javljaju u javnom prostoru: od migracija, istospolnih brakova i pobačaja do ekonomske politike, nacionalne sigurnosti i politike sjećanja. Međutim, političari, kao uzroci ideološke polarizacije, ranije nisu bili predmetima zasebnog istraživačkog interesa usredotočenog na analizu njihovih biografskih obrada. Time se želi istaknuti da su biografije istaknutih političara pogodna građa za istraživanje potencijala ideološke polarizacije javnog prostora, uz pretpostavku da pojedine ličnosti adekvatno predstavljaju određena ideološka načela i političke sadržaje te da svojom pojavnošću mogu utjecati na svrstavanje uz pojedine političke krajnosti.

3. Političke biografije u Hrvatskoj

3.1. Povijesne pretpostavke istraživanja

Političke biografije u Federativnoj Narodnoj Republici/Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (FNRJ/SFRJ), od najpoznatije biografije njezina predsjednika Josipa Broza Tita (Dedijer, 1953) do one predratnog političkog sekretara Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) Milana Gorkića (Očak, 1988), u najvećoj su mjeri predstavljale ideološki pravovjerno štivo namijenjeno apoteozu i apologiji istaknutih ličnosti komunističkog pokreta, narodnooslobodilačke borbe i/ili socijalističkog poretka. Drugim riječima, pisane su “hagiografski”, dakle većinom nekritički i u skladu s očekivanjima misaone matrice ideoloških komisija koje su propisivale “službenu” povijest. Iako su se nakon Titove smrti 1980. počele objavljivati “krivovjerne” publikacije poput *Novih priloga za biografiju Josipa Broza Tita* koje objavljuje spomenuti autor Titove hagiografije iz 1950-ih (Dedijer, 1981), do 1990. se stvari u tom smislu nisu umnogome promijenile. Ta godina predstavlja svojevrsnu prekretnicu zbog demokratske smjene Saveza komunista Hrvatske (SKH) s

spektru. Prvo, populizam kao “tanko centrirana ideologija” može poprimiti različite ideološke predznake, vrlo slično nacionalizmu, pa se u povijesti javlja u valovima sukladno prilagodbi društvenim uvjetima pojave: isprva kao agrarno-narodnjački (Rusko Carstvo i SAD krajem 19. i početkom 20. stoljeća), a zatim lijevi socioekonomski (Latinska Amerika sredinom 20. stoljeća) i desni ksenofobni (Europa krajem 20. i početkom 21. stoljeća). Drugo, zbog nemogućnosti jasnog svrstavanja političara pod kišobran neke političke ideologije te (proturječnog) apeliranja na narod usmjerenog protiv elita, ali od strane novih populističkih elita, populistički političar djeluje sa svojevrsne “nadpozicije”, odnosno s centra koji nije obvezan držati se izričito lijevih ili desnih ideja, već ih kombinira prema potrebi političke pragmatike. Treće, usmjerenjem na volju naroda kao “opću” volju, populistički političar kroz sebe obnavlja navodno razoreno jedinstvo političke zajednice i društva, za što su bile zaslužne iskvarene elite, čime ne konformira ni lijevim ni desnim (partikularističkim) pozicijama, već se približava (neliberalnom) centризmu (vidi Mudde i Kaltwasser, 2015, str. 494-506; Heywood, 2003, str. 301, 337).

vlasti, a time i odmaka od “režimskog” pristupa pisanju političkih biografija uslijed nepostojanja ideološkog uvjetovanja i ograničavanja slobode biografskog stvaralaštva. Nakon objavljivanja biografije Josipa Jurja Strossmayera (Koščak, 1990), u Hrvatskoj dolazi do postupne proliferacije biografske produkcije, i to izvan tradicionalnih leksikografskih okvira kojima je bavljenje političkobiografskim detaljima u sklopu leksikonske i enciklopedijske obrade natuknica ionako standardni dio posla.⁵ Od 1990. do 2024. objavljeno je više od pedeset biografskih jedinica literature o jugoslavenskim i hrvatskim političarima.⁶

U odnosu na drugu (specijaliziranu) politološku i povjesničarsku produkciju, političke biografije su relativno popularni proizvodi. Ako je riječ o proizvodima koji čitateljima približavaju politiku baziranu na ideološkim orijentacijama i opredjeljenjima koje je moguće locirati na klasičnom političkom spektru kroz prizmu konkretnih osoba i njihovih životnih putanja te političkih karijera, očekivalo bi se da će političke biografije doprinijeti ideološkom i političkom opredjeljivanju samih čitatelja s obzirom na to da oni čitanju pristupaju s određenim predznanjem, ideološkom orijentacijom te osnovnim interesom za politiku. Čitatelj čitanjem nužno stvara sliku o političaru, a posredno i o politici te, napokon, o ideološkim zasadama koje stoje u njihovoj pozadini. S druge strane, sami biografi nose ideološku “prtljagu” pri odabiru predmeta istraživanja te pisanju o njemu. Napokon, pripadnici kritičke i ine javnosti po potrebi i želji recenzentski obrađuju biografske naslove te izriču sudove o njima, što ih nužno dovodi u odnos s biografima, čitateljima, predmetima biografija i samim biografijama. Tko piše o kojim političkim ličnostima, na koji način, tko točno piše prikaze i recenzije takvih knjiga te, naposljetku, kakav je njihov odnos, pitanja su na koja je potrebno odgovoriti kako bi postao razvidan potencijal ideološke polarizacije u biografskom podžanru usmjerenom na političke ličnosti.

Ideološka polarizacija u hrvatskom društvu dobrim se dijelom naslanja na religijske, etničke, svjetonazorske i druge aspekte povijesnih sukoba koji sežu do Prvog svjetskog rata (jugoslavensko ujedinjenje), dostižu vrhunac tijekom Drugog svjetskog rata (NDH i NOB) te se ponovno javljaju u Domovinskom ratu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Ipak, ključne političke ličnosti u kolektivnom i institucionalnom sjećanju zaslužne su za stavljanje lica na političke stavove i stremljenja

⁵ Dvije političke biografije objavljene u Hrvatskoj iduće, ratne 1991. godine predstavljale su otklon od toga zbog “slavljeničke” obrade političkih aspekata biografije prvog predsjednika Republike Hrvatske Franje Tuđmana (Butković i Grakalić, 1991; Krušelj, 1991).

⁶ S obzirom na to da se u radu razmatra odnos ideološke polarizacije i političkih biografija u Hrvatskoj, nužno se izostavljaju biografije o stranim političarima iz pera domaćih i stranih autora neovisno o njihovoj povezanosti s političkim zbivanjima i strukturama u Hrvatskoj i Jugoslaviji (vidi, primjerice, Lalić, 2009; Žunec, 2023).

organiziranih političkih aktera. Posljedice obiteljskih i drugih socijalizacijskih utjecaja u političkom su smislu nesumnjivo prisutne i danas pri opredjeljenju za pojedine političke ideje, ideologije, stranke ičnosti, ali se, dakako, manifestiraju drugačije zbog promjene društvenog i vremenskog konteksta.

3.2. *Predmet i metoda istraživanja*

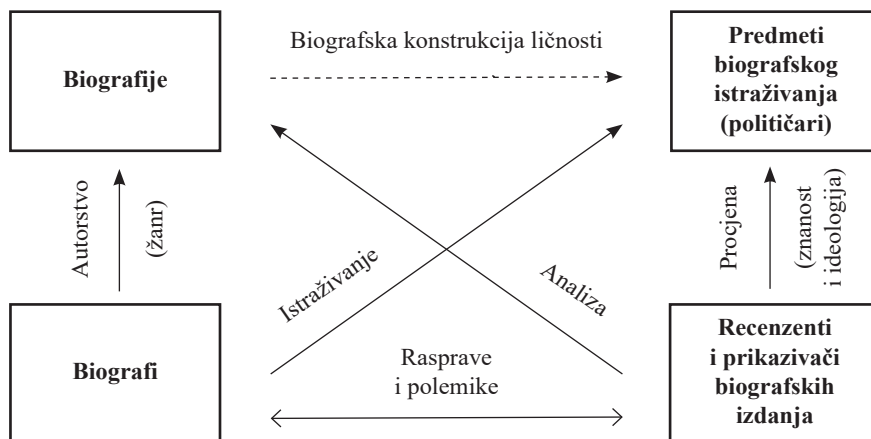
Poznate ličnosti hrvatske i jugoslavenske političke povijesti bile su predmetima nemalog broja biografskih obrada. Cilj ovog istraživanja jest utvrditi potencijal ideološke polarizacije političkih biografija u Hrvatskoj metodološki inoviranom analizom sadržaja. Za svrhu ove analize odabrano je razdoblje od 1990. do 2024. te je pomoću knjižničnih kataloga i internetskih pretraživača pronađeno i uvršteno ukupno 59 naslova političkobiografske provenijencije o hrvatskim i jugoslavenskim političarima iz Hrvatske 19. i 20. stoljeća te 65 pisanih reakcija na njih. Slično ranije navedenoj podjeli biografija, zastupljene su opširne uvodne studije u memoarskim, arhivskim i drugim publikacijama, popularne biografije, historiografske, publicističke i kampanjske biografije, pamfleti i dr. Dakle, uvrštene su sve biografske publikacije koje zadovoljavaju minimalne uvjete pisanja o životu političara. Neobjavljene doktorske disertacije političkobiografskog oblika nisu uvrštene u analiziranu građu.

Analiza sadržaja kao istraživačka metoda u biografskom žanru može imati značajnu, "generalizacijsku" ulogu. Iako se metoda isprva rudimentarno definirala kao "bilo koja tehnika za donošenje zaključaka objektivnom i sustavnom identifikacijom određenih karakteristika poruka" (Holsti, 1969, str. 14), kasnije se preciznije definira, primjerice, u obliku razvoja "tehnikе proučavanja sadržaja ili informacija i simbola iz pisanih dokumenata i drugih medija komunikacije (fotografije, filmovi, tekstovi pjesama, reklame)" korištene u postupku koji se sastoji od identifikacije materijala, kreiranja sustava za bilježenje specifičnih aspekata sadržaja i analize za deskriptivne svrhe (Neuman, 2014, str. 49). Analiza sadržaja ponegdje se dijeli na kvalitativnu (tematsku), usmjerenu na repetitivne obrasce značenja, i kvantitativnu (frekvencijsku), koja bilježi učestalost javljanja određenih termina i fraza (Merriam, 2009, str. 205), a drugdje i na tematsku i relacijsku varijantu (Pennings *et al.*, 2005). Dok tematska analiza sadržaja podrazumijeva kvantificiranje prisutnosti određenih pojmova organiziranih u tematske cjeline, a relacijska varijanta dovodi ih u odnose, svojevrsna metavarijanta relacijske analize sadržaja nije dosad bila iskušana na biografskoj produkciji. Ako relacijska analiza sadržaja cilja na "procjenu odnosa između aktera, problema, ideja itd., prema tekstovima ili vizualnom materijalu koji se analizira" (*ibid.*, str. 58), njezina metavarijanta podrazumijevala bi istraživanje odnosa između aktera političkobiografske produkcije. Imajući u vidu "političnost" biografskog štiva, ideološke predispozicije aktera političkobiografske produkcije

konstitutivni su element njihovih međudnosa. U ponečemu pronalazeći inspiraciju u Bourdieuovom (1993, str. 30-44) konceptu (kulturnog) polja koji se pokazuje korisnim pri inicijalnoj konceptualizaciji odnosa moći među akterima političkobiografske produkcije imajući u vidu autorove analize proizvodnje, cirkulacije i potrošnje različitih kulturnih proizvoda u kojima ne posvećuje pažnju isključivo autorima umjetničkih i drugih djela, već i drugim akterima poput kritičara, izdavača te različitih organizacija i institucija; zatim u Latourovoy (2002, str. 54-55, 76, 131-132) “teoriji aktera i mreža”, točnije metaforici kojom se inzistira na “društenosti” neživih aktera poput knjiga, moguće i političkih biografija, kao aktanata obdarenih sposobnošću utjecanja na aktere uslijed legitimnosti “različitih načina navođenja aktera da nešto rade”, neopterećenoj razlikovanjem pravih i lažnih “agencija”; te u morfologijskom pristupu istraživanjima političkih ideologija koji upućuje na identifikaciju, opis i analizu njihovih konstitutivnih elemenata te odnosa između njih temeljem istraživanja dinamičnih konceptualnih promjena oblika ideologija kroz vrijeme, “posebice s obzirom na to da ljudi u svim društvenim slojevima razmišljaju o politici u prepoznatljivim obrascima i da je razumijevanje tih obrazaca i opcija koje oni otvaraju, osporavaju ili zatvaraju ključno za razumijevanje prirode političkog” (Freedon, 2015, str. 115) – ovim se istraživanjem biografskih aktera i njihovih međudnosa, obilježenih teretom političkih ideologija, namjerava donijeti ocjena o možebitnom polarizacijskom učinku političkih biografija. Idući *onkraj* političkobiografskog teksta, odnosno pomičući fokus s analiziranog teksta na autore samih tekstova, nove dimenzije i potencijali ideoloških rascjepa u društvu postaju vidljivi i važni, a time i pogodni za nova istraživanja. Na tragu spomenutih aktera može se govoriti i o mrežnom karakteru političkobiografske produkcije koja ima tendenciju replikacije kroz “cementiranje” položaja ideološki opredijeljenih pojedinaca u tom dijelu kulturnog polja.

Prikaz 1 (na sljedećoj stranici) shematski predstavlja odnose između aktera i proizvoda biografske produkcije. Biografi istražuju predmet (političara) i stvaraju proizvod kojim se eksplicitno ili implicitno prisvaja viđenje predmeta biografske obrade u kolektivnom (javnom) sjećanju svojevrsnom “biografskom konstrukcijom ličnosti”. Recenzenti⁷ i prikazivači knjiga pišu osvrte na biografije sukladno vlastitim ideološkim i stručnim vrednovanjima predmeta biografskog istraživanja. Čitatelji, u koje se isprva ubrajaju biografi, recenzenti i prikazivači knjiga, opterećeni su svojim “kulturnim znanjem”, “znanjem ili ignorancijom sličnih tekstova” i svojom “jedinstvenom biografijom” (Atkinson i Coffey, 2004, str. 72). Napokon,

⁷ U ovom se radu pojam recenzenta koristi nevezano uz službene recenzente biografskih knjiga koje angažiraju izdavačke kuće, i to zbog zagovora razlikovanja recenzija kao dubinskih, često polemički i kritički intoniranih napisa o pojedinoj knjizi od prikaza koji podrazumijevaju opisnu obradu bez namjere dovođenja u pitanje pojedinih aspekata knjige ili knjige u cijelosti.

Prikaz 1. Relacijske dimenzije analize: akteri i proizvodi

Izvor: autor.

može se očekivati pojava javnih rasprava i polemika o sadržaju političkih biografija jer se njihovi protagonisti smatraju personifikacijama političkih ideologija te nositeljima političkih stavova o aktualnim društvenim temama i izazovima. Polemike o političkim biografijama dobrim dijelom spadaju u “historiografske polemike”, odnosno “u širem smislu” istovremeno predstavljaju “oblik znanja i oblik javne intervencije” (Silva, 2021). Ne postoji trend ideološke polarizacije posredstvom političkih biografija i polemika o njima, već samo neki primjeri uspjeha ili neuspjeha polarizacije, poput polarizacijskog uspjeha biografije Mahatme Ghandija (Asia Society, 2011) u Indiji ili izostanka takvog uspjeha u slučaju biografije Yassera Arafata (Brand, 1989) zbog iznimne pristranosti biografa. Bez čvrstih dokaza, o “polarizacijskoj koristi” moglo bi se samo spekulirati. Utvrditi tko točno profitira i na koji način od polarizacije uzrokovane objavom polarizirajućih političkih biografija poseban je istraživački izazov.

Pri operacionalizaciji odnosa između aktera biografske produkcije i njihovih proizvoda vodilo se računa o tome da se pitanja formuliraju što jednostavnije kako bi odgovori mogli što izravnije predočiti odnose stručnog i ideološkog pisanja te izvanjskog vrednovanja tog pisanja. Analitičke cjeline biografske produkcije, koja se može nazvati i politickobiografskim poljem, te istraživačka pitanja predstavljeni su u Tablici 1.

Tablica 1. Analitičke cjeline biografske produkcije i istraživačka pitanja

Biografije	1. Koje su ideološke orijentacije političara? 2. Koje su ideološke orijentacije autora biografija u odnosu na predmet istraživanja? 3. Kakav je tretman predmeta biografskog istraživanja?
Reakcije (prikazi i recenzije)	1. Kakav je tip reakcije? 2. Kakve su ideološke orijentacije recenzenata u odnosu na predmet istraživanja? 3. Kakav je rezultat vrednovanja biografije?
Odnos autora i recenzenata	1. Koliko su podudarne ideološke orijentacije autora biografije i recenzenata biografija? 2. Kolika je učestalost polemičkih i drugih razmjena između: (a) autora biografije i recenzenata; te (b) različitih recenzenata?

Izvor: autor.

3.3. Rezultati istraživanja

U nastavku se navode rezultati istraživanja biografske građe. U Tablici 2 navode se brojčani podaci o političarima koji su bili biografski obrađeni u razdoblju od 1990. do 2024. Prednjači Josip Broz Tito s čak devet naslova. Slijede Franjo Tuđman i Bruno Bušić s po pet, Zoran Milanović s tri, Milan Bandić, Mile Budak, Stipe Mešić, Ivo Pilar i Kolinda Grabar Kitarović s po dvije te Vladimir Bakarić i 24 druga političara s po jednom biografijom.

Tablica 2. Broj političkih biografija

Političari ($n = 35$)	n (per capita)
1. Josip Broz Tito (Čalić, 2022; Goldstein i Goldstein, 2015; Klinger i Kuljiš, 2013; 2019; Pirjevec, 2012; Rašeta, 2023; Ridley, 2000; Simić, 2009; Simić i Despot, 2017)	9
2. Franjo Tuđman (Butković i Grakalić, 1991; Čulić, 1999; Hudelist, 2004; Krušelj, 1991; Sadkovich, 2010); Bruno Bušić (Arapović, 2003; Jurčević, Vukušić i Šakić, 2001; Mijatović, 2010; Schwartz, 2012; Vujević, 2009)	5
3. Zoran Milanović (Bajruši, 2011; Radoš, 2011; Karlović Sabolić, 2015)	3

4. Milan Bandić (Ivanković, 2014; Badovinac i Pandžić, 2014); Mile Budak (Petrinović, 2002; Jonjić i Matković, 2012); Stipe Mesić (Đikić, 2004; Puljiz, 2004); Ivo Pilar (Jonjić, 2020; 2023); Kolinda Grabar Kitarović (Radoš, 2015; Tomac, 2019); Stjepan Radić (Janjatović, 2003; Perić, 2003a)	2
5. Vladimir Bakarić (Mujadžević, 2011); Vlado Gotovac (Zoričić, 2022); Andrija Hebrang (Kisić-Kolanović, 1996); Većeslav Holjevac (Godeč, 2024); Ivan Krajačić Stevo (Rašeta, 2015); Ivo Josipović (Hudelst, 2010); Budimir Lončar (Jakovina, 2020); Mladen Lorković (Kisić-Kolanović, 1998); Vladko Maček (Perić, 2003b); Božidar Magovac (Radelić, 1999); Ivan Oršanić (Dijanović, 2024b); Milka Planinc (Jakovina, 2011); Svetozar Pribičević (Matković, 1995); Ivica Račan (Duka, 2005); Antun Radić (Perić, 2002); Furio Radin (Šantić, 2023); Svetozar Rittig (Matijević, 2019); David Sinčić (Matković, 2010); Ante Starčević (Barišić, 2022); Josip Juraj Strossmayer (Koščak, 1990); Frano Supilo (Perić, 1996); Vladimir Šeks (Miškulin, 2017); Mika Špiljak (Klasić, 2019); Stipe Šušteršič (Dragojević, 2024a); Ante Tresić Pavičić (Petrinović, 1997)	1

Izvor: autor.

Što se tiče tipa političkih biografija (Tablica 3), prevladavaju publicističke (≈51%). Taj se podatak uklapa u političkobiografske trendove (Walter, 2009). Razlikovanje publicističkih od znanstvenih biografija poglavito se tiče akademske i znanstvene legitimacije knjige na osnovi recenzenata sa znanstvenim titulama te korištenja arhivskih izvora, isticanja literature, trezvenosti analitičkog pristupa i korištenog izričaja te drugih čimbenika. Također, spomenuta poželjnost uvodnog isticanja osnovnih orijentacijskih točaka biografije može pomoći u ovom razlikovanju, kao u publicističkoj političkoj biografiji Furia Radina (Šantić, 2023). Prvo mjesto prema ideološkoj orijentaciji pripada desnici s jedanaest biografski obrađenih ličnosti što se može protumačiti porastom biografskog interesa za slabo obrađenim ili prešućenim političarima desne ili srodne političke orijentacije nakon 1990. u Hrvatskoj, čemu je dodatno doprinio nestanak režimske cenzure. Primijenjeni demarkacijski kriterij na političkom spektru odnosi se na osnovnu procjenu sukladno odnosu prema konstitutivnim aspektima zapadnih političkih poredaka u koje se, unatoč institucionalnim manjkavostima, ubraja i Hrvatska: parlamentarna demokracija; tržišno gospodarstvo; vladavina prava; civilno društvo. Ekstremnu desnicu i ljevicu te poneke oblike populizma obilježava protivljenje nekim ili svim tim načelima i pojavnostima, dok ljevica, desnica te centrističke i neke “blaže” populističke opcije pristaju na ranije ocrtana pravila igre političkog poretka iako imaju drugačija mišljenja o ulozi i svrsi njegovih pojedinih aspekata. Ideološka orijentacija biogra-

fa u većini je slučajeva, u odnosu na predmet biografskog istraživanja, istovjetna ili bliska ($\approx 71\%$), što je utvrđeno konzultiranjem njihovih ranijih tekstova i javnih istupa te odabira specijaliziranih tema za obradu. Stoga ne čudi što je tretman političkih ličnosti u političkim biografijama također većinski pozitivan ($\approx 71\%$). Pozitivan tretman podrazumijeva implicitno i eksplicitno korištenje termina i formulacija kojima se postupci protagonista političke biografije opravdavaju, veličaju, simpatiziraju ili brane, a negativan tretman odlikuju kritiziranje, unižavanje, antipatija ili napadi. Kategorije (vrijednosno) neutralnog ili neodredivog u pogledu ideološke orijentacije biografa i tretmana političkih ličnosti u velikoj se mjeri tiču znanstvenih prikaza bez primjetne ideološke potke.

Tablica 3. Značajke političkih biografija

Tip biografije (<i>n</i> = 59)	Ideološka orijentacija političara (<i>n</i> = 35)	Ideološka orijentacija biografa u odnosu na predmet (<i>n</i> = 59)	Tretman političke ličnosti (<i>n</i> = 59)
(a) publicističke – 30 ($\approx 51\%$) (b) znanstvene – 29 ($\approx 49\%$)	a) ekstremna ljevica – 9 ($\approx 26\%$) (b) ljevica – 4 ($\approx 11\%$) (c) centrizam i populizam – 8 ($\approx 23\%$) (d) desnica – 11 ($\approx 31\%$) (e) ekstremna desnica – 3 ($\approx 9\%$)	(a) istovjetna ili bliska – 42 ($\approx 71\%$) (b) oprečna ili udaljena – 10 ($\approx 17\%$) (c) vrijednosno neutralna ili neodrediva – 7 ($\approx 12\%$)	(a) pozitivan – 42 ($\approx 71\%$) (b) negativan – 10 ($\approx 17\%$) (c) neutralan – 7 ($\approx 12\%$)

Izvor: autor.

Najbolji primjer biografije koja uglavnom odgovara većinski zastupljenim kategorijama iz Tablice 3 jest biografija Josipa Broza Tita, biografski najobrađivanije političke ličnosti u navedenom razdoblju, iz pera Ive i Slavka Goldsteina (Goldstein i Goldstein, 2015; Goldstein, 2023). Radi se o publicističkoj biografiji ekstremno lijevog političara koju su napisali autori čija je ideološka orijentacija u odnosu na predmet istraživanja istovjetna ili bliska, pa je i tretman političke ličnosti rezultirao pozitivnim ishodom:

Tito je ujedno zaista bio i staljinist, ali i komunist koji je u državu kojom vlada htio uvesti neke elemente liberalizma, pa i demokracije. Bio je zagovornik centra-

lizma, ali i decentralizacije. Naposljetku, bio je i bonvivan, čak i svojevrsni plejboj. Bogatstvo izvora i objašnjenja može voditi različitim zaključcima, pogotovo stoga što su i danas, 2015. godine, Tito i njegova biografija političko pitanje u svim državama na prostoru bivše Jugoslavije. No uza sve to valja reći: i oni koji ga vole i hvale, i oni koji ga mrze, i oni koji ga za štošta smatraju zaslužnim, kao i oni koji mu mnogo toga stavljaju na teret, svi oni prihvaćaju činjenicu da je Tito bio velika ličnost svoga vremena, da je obilježio ne samo povijest eksjugoslavenskog prostora, nego i svjetsku povijest. Uz to, što mu se ne može odreći, ali se mnogo rjeđe spominje – Tito je bio hrabar čovjek (Goldstein i Goldstein, 2015, str. 19).

Očekivano, biografije Josipa Broza Tita izazvale su najveći broj reakcija (17) jer je njemu posvećen najveći broj biografija, a zatim slijede reakcije na biografije Franje Tuđmana i Većeslava Holjevca (5), Svetozara Rittiga (4), Ive Pilara, Budimira Lončara i Stipe Šuvara (3), Bruna Bušića, Stipe Mesića, Vladimira Bakarića, Vlade Gotovca i Mile Budaka (2) te Mike Špiljaka i još 13 drugih političkih ličnosti čije su biografije zaslužile po jednu reakciju (Tablica 4). Za biografije ukupno devet političara nisu pronađene pisane reakcije.

Tablica 4. Broj reakcija

Reakcije (<i>n</i> = 65)	<i>n</i>
Josip Broz Tito – Čalić, 2022 (Radić, 2022; Ivanišević, 2022; Rašeta, 2022; Borić, 2021); Goldstein i Goldstein, 2015 (Despot, 2015; Dolić, 2015; Ivanović, 2015); Klinger i Kuljiš, 2013 (Jakovina, 2013; Šumanović, 2015); Klinger i Kuljiš, 2019 (Štuka, 2021); Pirjevec, 2012 (Mihaljević, 2012b); Rašeta, 2023 (Pecnik, 2024; Markovina, 2024; Vurušić, 2023); Ridley, 2000 (Mirošević, 2001a; Valentić, 2001); Simić, 2009 (Borić, 2009); Simić i Despot, 2017 (/)	17
Franjo Tuđman – Butković i Grakalić, 1991 (/); Čulić, 1999 (Ivančić, 2014); Hudelist, 2004 (Bekavac, 2007; Pavešković, 2005b; Borić, 2004); Krušelj, 1991 (/); Sadkovich, 2010 (Jonjić, 2011) Većeslav Holjovac – Godeč, 2024 (Kukec, 2024; R.P., 2024; Bajruši, 2024; Uredništvo Globusa, 2024; Pavković, 2024)	5
Svetozar Rittig – Matijević, 2019 (Rudež, 2019; Matković, 2020; Medved, 2021; Kačić, 2022)	4
Ivo Pilar – Jonjić, 2020 (Matković, 2020; Matijević, 2019); Jonjić, 2023 (Gabelica, 2023) Budimir Lončar – Jakovina, 2020 (Knežević, 2020; Kasapović, 2022; Srhoj, 2023) Stipe Šuvar – Dragojević, 2024a (Pandžić, 2024a; Rašeta, 2024; Pavešković, 2024)	3

<p>Bruno Bušić – Mijatović, 2010 (Mirošević, 2011); Jurčević, Vukušić i Šakić, 2001 (Bušić, 2002)</p> <p>Stipe Mesić – Đikić, 2004 (Pavešković, 2005a; Cvitan, 2005); Puljiz, 2004 (/)</p> <p>Vladimir Bakarić – Mujadžević, 2011 (Jović, 2012; Mihaljević, 2012a)</p> <p>Božidar Magovac – Radelić, 1999 (Matković, 2001; Mirošević, 2001b)</p> <p>Vlado Gotovac – Zoričić, 2022 (Angeleski, 2022; Frank, 2022)</p> <p>Mile Budak – Petrinović, 2002 (Jonjić, 2004); Jonjić i Matković, 2012 (Hrستیć, 2014)</p>	2
<p>Mika Špiljak – Klasić, 2019 (Barić, 2020)</p> <p>Ante Tresić Pavičić – Petrinović, 1997 (Matković, 2000)</p> <p>Frano Supilo – Perić, 1996 (Ćosić, 1996)</p> <p>Mladen Lorković – Kisić-Kolanović, 1998 (Barić, 1997)</p> <p>Vladko Maček – Perić, 2003b (Matijević, 2006)</p> <p>Andrija Hebrang – Kisić-Kolanović, 1996 (Klasić, 1997)</p> <p>Kolinda Grabar Kitarović – Radoš, 2015 (/); Tomac, 2019 (Mikašek-Kazo, 2019)</p> <p>Antun Radić – Perić, 2002 (Patafta, 2003a)</p> <p>Stjepan Radić – Janjatović, 2003 (/); Perić, 2003a (Patafta, 2003b)</p> <p>Zoran Milanović – Bajruši, 2011 (/); Radoš, 2011 (/); Karlović Sabolić, 2015 (Bajruši, 2015)</p> <p>Svetozar Pribičević – Matković, 1995 (Posavec, 1996)</p> <p>Ante Starčević – Barišić, 2022 (Dijanović, 2024a)</p> <p>Vladimir Šeks – Miškulin, 2017 (Galić, 2018)</p>	1
<p>Milan Bandić; Ivan Krajačić Stevo; Ivo Josipović; Ivan Oršanić; Milka Planinc; Ivica Račan; Furio Radin; David Sinčić; Josip Juraj Strossmayer</p>	0

Izvor: autor.

Reakcije na političke biografije (Tablica 5) u većini su slučajeva bili prikazi i recenzije znanstvenog tipa ($\approx 57\%$). Znanstvenici se očito ne bave recenziranjem i prikazivanjem biografske produkcije isključivo znanstvenog, već i publicističkog tipa. Naime, društveni i humanistički znanstvenici se često osjećaju pozvanim reagirati na biografske uratke koji se tiču značajnih političkih ličnosti u suvremenoj povijesti. U reakcijama je ideološka orijentacija recenzenata bila relativno većinski istovjetna ili bliska u odnosu na predmet istraživanja ($\approx 50\%$), a rezultat vrednovanja biografija većinski pozitivan ($\approx 65\%$). Pozitivan rezultat vrednovanja podrazumijeva implicitno ili eksplicitno korištenje termina i formulacija kojima se političke biografije opravdavaju, veličaju, simpatiziraju ili brane, a negativno vrednovanje odlikuju kritiziranje, unižavanje, antipatija ili napadi na njih. Kao i ranije, ideološka

orijentacija i rezultati vrednovanja biografija (vrijednosno) neutralnog tipa u pravilu se tiču znanstvene produkcije bez primjetne ideološke potke.

Tablica 5. Značajke reakcija

Tip reakcije (<i>n</i> = 65)	Ideološka orijentacija recenzenata u odnosu na predmet istraživanja (<i>n</i> = 65)	Rezultat vrednovanja biografije (<i>n</i> = 65)
(a) publicistički – 28 (≈43%) (b) znanstveni – 37 (≈57%)	(a) istovjetna ili bliska – 32 (≈50%) (b) oprečna ili udaljena – 20 (≈30%) (c) vrijednosno neutralna – 13 (≈20%)	(a) pozitivan – 42 (≈65%) (b) negativan – 17 (≈26%) (c) neutralan – 6 – (≈9%)

Izvor: autor.

Najbolji primjer reakcije koja odgovara većinskim kategorijama iz Tablice 5 jest pozitivna znanstvena recenzija Tomislava Jonjića (2011) na biografiju Franje Tuđmana autora Jamesa J. Sadkovicha (2010). Jonjićeva je ideološka orijentacija u odnosu na predmet istraživanja istovjetna ili bliska (Jonjić, 1999), a rezultat vrednovanja biografije bio je pozitivan:

A dok Hudelistov pamflet plošno i površno čak i takvoga Tuđmana svrstava među šovinističke mračnjake, usput sustavno kompromitirajući sve temelje na kojima je nastala suvremena hrvatska država, imala je ta kupusara i jednu pozitivnu posljedicu: ona je ubrzala, možda i potaknula nastanak jedne sasvim drugačije knjige o Tuđmanu, one iz pera američkog povjesničara hrvatskog podrijetla Jamesa J. Sadkovicha – *Tuđman: Prva politička biografija*. (...) Sadkovich uvjerljivo pokazuje kako je isprazno Hudelistovo psihologiziranje u kome se ta [nacionalna] preobrazba objašnjava isključivo Tuđmanovom ambicijom, dokazujući da su pored te ambicije iznimnu važnost, vjerojatno i veću, imali dublji uzroci: svakoga tko je htio vidjeti, stvarnost je uvjeravala kako nacije i države ne umiru baš onako kako su to predviđali marksističko-lenjinistički pamfleti, i kako tzv. nacionalno pitanje u komunističkoj Jugoslaviji nije “riješeno” (Jonjić, 2011, str. 150, 155).

Metarelacijska dimenzija analize sadržaja političkih biografija upućuje na velik stupanj podudarnosti ideološke orijentacije biografa i recenzenata knjiga (≈61%), ili u 40 slučajeva usporedbe (Tablica 6) gdje je takva usporedba moguća, s obzirom na to da određene biografije nisu popraćene pisanom reakcijom. Stoga je donekle razumljiv poražavajuće mali broj polemičkih razmjena između autora biografije s jedne te različitih recenzenata i prikazivača s druge strane. Iako su postojale kritički orijentirane reakcije na biografije, ukupno su zabilježene samo tri prepiske, i to u

slučaju biografija Josipa Broza Tita (Jakovina, 2013; Klinger i Kuljiš, 2014) i Stipe Šuvara (Pandžić, 2024a; 2024b; 2024c; Grdešić, 2024; Dragojević, 2024a).

Tablica 6. Relacija biograf – recenzent

Stupanj podudarnosti ideološke orijentacije biografista i recenzentata knjiga (%)	Polemičke razmjene između: (a) autora biografije i recenzentata; (b) različitih recenzentata
(a) 1-20 (vrlo mali)	(a) 2
(b) 21-40 (mali)	(b) 1
(c) 41-60 (srednji)	
(d) 61-80 (veliki) – ≈61% (n = 40)	Ukupno: 3
(e) 81-100 (vrlo veliki)	

Izvor: autor.

4. Zaključna rasprava

Civilizacijska razina javnog općenja u liberalnim demokracijama ovisi o kvaliteti i brojnosti slobodnih rasprava, dijaloga i polemika među neistomišljenicima. Ako se tema od javnog interesa tiče politike, ulozi su poslovično uvijek viši. Kada se politika konkretizira u pojedinoj osobi, pisanje o političkim ličnostima predstavlja izvanrednu priliku za javno isticanje informacija i tumačenja koji se u suštini tiču dokazivanja (ne)poželjnosti određenih političkih ideologija i praksi vladavine.

Rezultati istraživanja biografske građe predstavljeni u ovom radu ukazuju na to da su političke biografije uglavnom novinarsko-publicistički proizvodi koji se relativno većinski tiču političara desne orijentacije, da su autori pretežito njihovi ideološki istomišljenici ili sličnomišljenici te da su vrednovanja tih ličnosti u biografijama većinski pozitivna. Nadalje, većina reakcija u obliku prikaza i recenzija objavljenih u časopisima ili *online* je akademsko-stručnog, znanstvenog tipa, ideološka orijentacija recenzentata je relativno većinski istovjetna ili srodna u odnosu na predmet biografske obrade, a rezultati vrednovanja biografija su većinski pozitivni. Napokon, bilježi se visok stupanj podudarnosti ideološke orijentacije autora biografije i recenzentata. Iako polemike nisu u potpunosti pouzdane kao pokazatelj ideološke polarizacije zbog postojanja drugih medija putem kojih je moguće iskazivati “polarizirane” stavove, one prilično dobro oslikavaju prijepornost nečijeg političkog života i njemu svojstven (ideološki) polarizacijski potencijal političkih biografija u društvu. Postoje kritički i polemički orijentirane recenzije, ali one u najvećem broju slučajeva ne uspijevaju izazvati odgovor kritizirane strane. Malobrojnost polemičkih prepiski ukazuje na to da ni među političkim, akademskim i kulturnim

elitama ni među građanima ne može biti riječi o značajnom polarizacijskom potencijalu političkih biografija. Uzrok tome jest činjenica da su one velikom većinom ionako plodovi političko-ideološki pristranih autora koji stoga svoje proizvode ne mogu javnosti adekvatno predočiti kao katalizatore promjene ideoloških i političkih uvjerenja, stavova i preferencija. Biografije značajnih političara ne polučuju učinak promjene mišljenja, već, upravo suprotno, pridonose cementiranju pozicija na političkom spektru. To se posebice odnosi na političke biografije iz pera novinara i publicista za koje (čitateljska) javnost unaprijed s velikom dozom sigurnosti može pretpostaviti kakvo će štivo isporučiti, zbog čega konkretan polarizacijski učinak naposljetku redovito izostaje. Političke biografije u Hrvatskoj naprosto ne mogu promijeniti političko mišljenje svojih čitatelja.

Daljnji istraživački postupci mogu se podijeliti sukladno metodološkom odabiru potrebnom za proširenje i produbljenje analize političkobiografske produkcije. Za početak, uvođenjem kvantitativnog pristupa moguće je, sparenim t-testom za iste skupine ispitanika koji su prošli iskustvo čitanja određene političke biografije, istražiti razlike u javnom mnijenju prije i poslije objave političkih biografija. U slučaju ostanka u okviru kvalitativnog istraživačkog dizajna, kritička analiza diskursa poslužila bi kao sofisticirana nadogradnja početnom istraživanju. To bi uključivalo kritički izoštrenu i društveno kontekstualiziranu analizu jedinica diskursa i njima svojstvenih klastera korištenih u pisanju biografija i pri reagiranjima na njih. Uloga službenih recenzenata izdanja uposlenih od izdavačkih kuća predstavlja zaseban istraživački izazov jer, uz spomenute aktere i diskurse, ukazuje na formiranje ideoloških i fahovskih skupina istomišljenika. Napokon, istraživanje polarizacijskog potencijala političkih biografija što se tiče njihove recepcije na društvenim mrežama, forumima i drugim internetskim platformama logičan je korak u empirijskoj dopuni skromnih postojećih spoznaja.

Potrebno je istaknuti nekoliko ograničenja istraživanja. U prvom se redu radi o nepotpunosti bibliografije reakcija na političke biografije. Za potrebe ovog istraživanja, relevantni izvori u kojima bi se mogli pronaći recenzije ili prikazi pojedine političke biografije pretraživani su knjižničnim katalozima i internetskim pretraživačima, a ne sustavnim pregledom svih brojeva relevantnih novina i časopisa te internetskih (portalskih) arhiva, te stoga rezultate istraživanja nije moguće proglasiti finalnima, već preliminarima. Nadalje, zbog kompleksnosti društvenih rascjepa s potencijalno izraženom političkom dimenzijom, nijansiranost ideoloških pozicija biografa, subjekata biografije te prikazivača i recenzenata nedovoljno je istančana, što će definitivno zahtijevati zaseban tretman pri eventualnom nastavku ovog istraživanja. Ovdje se ponajprije misli na ideološke hibride: desni i lijevi centar. Također, dosezi istraživanja hrvatske politologije (v. Zakošek, 1994) mogu poslužiti kao predložak za istraživanje polarizacijskog potencijala u pogledu rascjepa povezanog

s jugoslavenskom idejom, točnije s oprekom jugoslavensko – hrvatsko kao relevantnom za istraživanje političkih biografija zbog problema s kojima se suočava primjena koncepta ideološkog spektra na kontekst hrvatske politike. Napokon, polarizacijski potencijal političkih biografija u ovom je istraživanju rezerviran pretežito za pripadnike akademskih i kulturnih elita koji imaju zasebne uloge u javnom općenju o stvarima od političkog značaja. Drugim riječima, nekakav “glas naroda” izostaje jer podrazumijeva “rudarenje” za kakvo bi bio nužan zaseban istraživački tim ako se ima na umu da je ranije, koliko god ga se kontrolirano puštalo, taj “glas” imao određeni odjek u “pismima čitatelja”. S pojavom internetskih portala, blogova, društvenih mreža i drugih platformi pogodnih za iskazivanje stavova o političarima, taj zadatak pripada budućim istraživačkim poslovima biografske analitike.

Zalog ovog rada jest daljnji razvoj znanstvenog istraživanja političkih života i političkobiografskog žanra kao takvog. Ukoliko on ne ostane usamljeni pokušaj rudimentarne biografske analitike, političke biografije u Hrvatskoj zasigurno će, osim već stečene popularnosti, dobiti solidnije temelje zahvaljujući kojima će njihovo čitanje pružiti čitatelju osjećaj sudjelovanja u punokrvnom političkom događaju.

LITERATURA

- Angeleski, Z. (2022) “Iz knjige Filipa Zoričića: Kako je Vladu Gotovca u Puli napao pripadnik elitne jedinice koja je osiguravala predsjednika Tuđmana”, *istra24*, 1. lipnja. Dostupno na: <https://www.istra24.hr/politika-i-drustvo/iz-knjige-filipa-zoricica-kako-je-vladu-gotovca-u-puli-napao-pripadnik-elitne-jedinice-koja-je-osiguravala-predsjednika-tudmana> (pristupljeno: 2. prosinca 2024.).
- Arapović, R. (2003) *Bruno Bušić: meteorski bljesak na hrvatskomu obzorju: (portret)*. Washington: HB Press.
- Asia Society (2011) “Controversial Book on Mahatma Gandhi Makes Waves Across India”, Asia Society [online], 30. ožujka. Dostupno na: <https://asiasociety.org/blog/asia/controversial-book-mahatma-gandhi-makes-waves-across-india> (pristupljeno: 15. svibnja 2025.).
- Atkinson, P. i Coffey, A. (2004) “Analysing Documentary Realities” u Silverman, D. (ur.) *Qualitative Research. Theory, Method and Practice. Second Edition*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, str. 56-76.
- Badovinac, J. i Pandžić, I. (2014) *Ja, Milan: neautorizirana biografija zagrebačkog gradonačelnika*. Zagreb: 24sata.
- Bajruši, R. (2011) *Zoran Milanović: politička biografija*. Zagreb: Jesenski i Turk.

- Bajruši, R. (2015) "Jedina aktualna biografija: ovo je slika stvarnog Zorana Milanovića", *Jutarnji list*, 3. listopada. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/jedina-aktualna-biografija-ovo-je-slika-stvarnog-zorana-milanovica-racan-on-je-mali-sanader.-i-nema-buducnost-u-sdp-u-172123> (pristupljeno: 9. rujna 2024.).
- Bajruši, R. (2024) "Nepoznati život legendarnog lidera Zagreba: Izdao ga je Titov ljubimac i nekad omiljeni Hrvat, pao je zbog nacionalizma!", *Jutarnji list*, 14. rujna. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/nepoznati-zivot-legendarnog-lidera-zagreba-izdao-ga-je-titov-ljubimac-i-nekad-omiljeni-hrvat-pao-je-zbog-nacionalizma-15502385> (pristupljeno: 15. rujna 2024.).
- Barić, N. (1997) "Nada Kisić-Kolanović, Mladen Lorković-Ministar urotnik", *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, 3 (1), str. 343-347.
- Barić, N. (2020) "Hroje Klasić, Mika Špiljak, revolucionar i državnik (Zagreb: Ljevak, 2019), 255 str.", *Časopis za suvremenu povijest*, 52 (1), str. 318-335.
- Barišić, P. (2022) *Ante Starčević: ideali slobode i prava*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bekavac, I. (2007) *Izmišljeni Tuđman: o lažima, krivotvorinama i namjerama Hudelistove "biografije" prvoga hrvatskog predsjednika*. Zagreb: PiP.
- Bloom, L. Z. (1980) "Popular and Super-Pop Biographies: Definitions and Distinctions", *Biography*, 3 (3), str. 225-239.
- Borić, G. (2004) "Tuđman je pokazao da zna biti taktičar i strateg", *Vjesnik*, 10. prosinca. Dostupno na: <http://www.hsp1861.hr/vijesti5/041213gb.htm> (pristupljeno: 16. kolovoza 2024.).
- Borić, G. (2009) "Knjiga s krupnim promašajima", *Vijenac*, br. 400. Dostupno na: <https://www.matica.hr/vijenac/400/knjiga-s-krupnim-promasajima-3201/> (pristupljeno: 1. rujna 2024.).
- Borić, G. (2021) "Jugoslavija u njemačkoj biografiji Josipa Broza Tita", *Hrvatska revija*, br. 1. Dostupno na: <https://www.matica.hr/hr/650/jugoslavija-u-njemackoj-biografiji-josipa-broza-tita-31676/> (pristupljeno: 12. rujna 2024.).
- Bourdieu, P. (1993) *The Field of Cultural Production: essays on art and literature*. Cambridge: Polity Press.
- Brand, L. A. (1989) "Arafat: A Political Biography, by Alan Hart", *Review of Middle East Studies*, 23 (2), str. 234-235.
- Bušić, K. (2002) "Josip Jurčević, Bože Vukušić, Vlado Šakić, Bruno Bušić – branitelj hrvatskog identiteta, Hrvatska uzdanica, Zagreb, 2001., 128 str.", *Časopis za suvremenu povijest*, 34 (1), str. 273-280.
- Butković, D. i Grakalić, D. (1991) *Prilozi za političku biografiju dr. Franje Tuđmana, predsjednika Republike Hrvatske*. Zagreb: Azur.
- Chase, S. E. (2005) "Narrative Inquiry. Multiple Lenses, Approaches, Voices" u Denzin, N. K. i Lincoln, Y. S. (ur.) *The SAGE Handbook of Qualitative Research Sage. Third Edition*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, str. 651-681.

- Cvitan, G. (2005) "Politički račun", *Zarez*, br. 146, 13. siječnja. Dostupno na: <https://www.zarez.hr/clanci/politicki-racun> (pristupljeno: 12. rujna 2024.).
- Čalić, M.-J. (2022) *Tito: vječni partizan: biografija*. Zaprešić: Fraktura.
- Čulić, M. (1999) *Tuđman: anatomija neprosvijedenog apsolutizma*. Split: Feral Tribune.
- Čulić, M. (2014) *Tuđman, i poslije Tuđmana*. Zagreb: Znanje.
- Ćosić, S. (1996) "Ivo Perić, Mladi Supilo. Zagreb: Školska knjiga, 1996. Str. 230", *Analiza Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 34, str. 249-251.
- Dedijer, V. (1953) *Josip Broz Tito: prilozi za biografiju*. Zagreb: Kultura.
- Dedijer, V. (1981) *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*. Zagreb: Mladost i Spektar; Rijeka: Liburnija.
- Despot, Z. (2015) "Otac i sin Goldstein istražuju Titovu biografiju, a nemaju nijedan izvorni dokument", *Večernji list*, 24. srpnja. Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/otac-i-sin-goldstein-istrazuju-titovu-biografiju-a-nemaju-nijedan-izvorni-dokument-oni-ni-u-jednom-arhivu-nisu-proveli-ni-minutu-1016126> (pristupljeno: 14. rujna 2024.).
- Dijanović, D. (2024a) "Život i djelo samotnika iz Like. Ante Starčević: ideali slobode i prava. Pavo Barišić. Zagreb: Školska knjiga, 2022, 311 str.", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 56 (1), str. 423-427.
- Dijanović, D. (2024b) *Filozofska, politička i državnička misao Ivana Oršanića*. Zagreb: Duhovno hrašće – spomen.
- Dolić, T. (2015) "Nove krivotvorine Slavka i Ive Goldsteina za 3D Tita", *Dnevno.hr*, 14. lipnja. Dostupno na: <https://www.dnevno.hr/kolumnisti/tvrtko-dolic/nove-krivotvorine-slavka-ive-goldsteina-za-3d-tita-808148/> (pristupljeno: 20. rujna 2024.).
- Dragojević, R. (2024a) *Šuvar: politička biografija*. Zagreb: Srednja Europa.
- Dragojević, R. (2024b) "Samo je marksističko mišljenje mišljenje, sve ostalo je brbljanje", *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 21 (1), str. 335-339.
- Duka, Z. (2005) *Raćan: biografija*. Zagreb: Profil International.
- Đikić, I. (2004) *Domovinski obrat: politička biografija Stipe Mesića*. Zagreb: VBZ.
- Edel, L. (1978) "Biography: A Manifesto", *Biography*, 1 (1), str. 1-3.
- Frank, R. (2022) "Može li Zoričić uz Gotovca postati bolji čovjek?", *Glas Istre*, 3. lipnja. Dostupno na: <https://www.glasistre.hr/kolumna/moze-li-zoricic-uz-gotovca-postati-bolji-covjek-800094> (pristupljeno: 1. prosinca 2024.).
- Freeden, M. (2015) "The Morphological Analysis of Ideology" u Freedon, M., Sargent, L. T. i Stears, M. (ur.) *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford i New York: Oxford University Press, str. 115-138.
- Gabelica, M. (2023) "Tomislav Jonjić: Ivo Pilar 1918.–1933. Jugoslavenske godine ideologa protujugoslavenstva. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko katoličko

- sveučilište, 2023.”, *Pilar: časopis za društvene i humanističke studije*, 18 (1), str. 173-177.
- Galić, M. (2018) “Vladimir Šeks, političar iza čijih uspona i padova ne ostaju ‘crne kutije’”, *Večernji list*, 27. ožujka. Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/od-izopcenika-do-drzavotvorca-vladimir-seks-politicar-iza-cijih-uspona-i-padova-ne-ostaju-crne-kutije-1235435> (pristupljeno: 1. prosinca 2024.).
- Godeč, Ž. (2024) *Većeslav Holjevac: tvorac modernog Zagreba i hrvatskog nacionalnog pokreta*. Zagreb: Profil.
- Goldstein, I. (2023) “Tito je bio veći Hrvat od Pavelića, dio je naše povijesti i Ustava”, *N1 Hrvatska*, 19. travnja. Dostupno na: <https://n1info.hr/vijesti/goldstein-tito-je-bio-veci-hrvat-od-pavelica/> (pristupljeno: 21. rujna 2024.).
- Goldstein, S. i Goldstein, I. (2015) *Tito*. Zagreb: Profil knjiga.
- Grdešić, M. (2024) “Reakcija na recenziju Josipa Pandžića”, *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 21 (1), str. 325-327.
- Hamilton, N. (2008) *How to do Biography. A Primer*. Cambridge i London: Harvard University Press.
- Heywood, A. (2003) *Political Ideologies. An Introduction. Third Edition*. New York: Palgrave Macmillan.
- Holsti, O. R. (1969) *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*. Reading: Addison-Wesley.
- Hrstić, I. (2014) “Tomislav Jonjić – Stjepan Matković, Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907.-1944.), Zagreb, 2012.”, *Pilar: časopis za društvene i humanističke studije*, 9 (1-2), str. 144-147.
- Hudelist, D. (2004) *Tuđman: biografija*. Zagreb: Profil International.
- Hudelist, D. (2010) *Josipović: Titov gardist na Pantovčaku*. Zagreb: Globus.
- Ivančić, V. (2014) “Život leša”, *Lupiga*, 22. ožujka. Dostupno na: <https://www.lupiga.com/vijesti/viktor-ivancic-zivot-lesa?page=8> (pristupljeno: 1. listopada 2024.).
- Ivanišević, I. (2022) “‘Tito – Vječni partizan’ majstorski je ispričovijedan libar kojeg Ivanišević toplo preporuča svima koji se bave pisanjem fikcije”, *Slobodna Dalmacija*, 9. prosinca. Dostupno na: <https://slobodnadalmacija.hr/kultura/knjizevnost/tito-vjecni-partizan-majstorski-je-ispravovijedan-libar-kojeg-ivanisevic-toplo-preporuca-svima-koji-se-bave-pisanjem-fikcije-1247491> (pristupljeno: 29. rujna 2024.).
- Ivanković, N. (2014) *Bandić: zoon politikon*. Zagreb: N. Ivanković.
- Ivanović, V. (2015) “Ivo Goldstein, Slavko Goldstein: Tito”, *Međunarodne studije*, 15 (4), str. 67-84.
- Jakovina, T. (2011) “Milka Planinc kao paradigma hrvatske povijesti” u M. Planinc, *Čisti računi Željezne lady: sjećanja*. Zagreb: Profil, str. 9-76.
- Jakovina, T. (2013) “William Klinger i Denis Kuljiš: Tito: Neispričane priče. Tajni imperij Josipa Broza Tita”, *Politička misao*, 50 (4), str. 209-215.

- Jakovina, T. (2020) *Budimir Lončar: od Preka do vrha svijeta*. Zagreb: Fraktura.
- Janjatović, B. (2003) *Stjepan Radić: progoni, zatvori, suđenja, ubojstvo: 1889.-1928*. Zagreb: Dom i svijet.
- Jeansonne, G. (1991) "Personality, Biography, and Psychobiography", *Biography*, 14 (3), str. 243-255.
- Jonjić, T. (1999) "Umro je dr. Franjo Tuđman", *Tomislav Jonjić*, 11. prosinca. Dostupno na: https://www.tomislavjonjic.iz.hr/VI_13_tudjman.html (pristupljeno: 12. rujna 2024.).
- Jonjić, T. (2004) "Akademikova neuspjela maturalna radnja (Opaske o monografiji akademika Ive Petrinovića o dr. Mili Budaku)", *Tomislav Jonjić* (bez datuma). Dostupno na: https://www.tomislavjonjic.iz.hr/V_9_petrinovic.html (pristupljeno: 12. rujna 2024.).
- Jonjić, T. (2011) "O Tuđmanu, uz dlaku akademskim poduzetnicima i političkim trgovcima", *Pilar: časopis za društvene i humanističke studije*, 6 (2), str. 143-161.
- Jonjić, T. (2020) *Ivo Pilar: pisac, političar, ideolog: (1898.-1918.)*. Zagreb: AGM.
- Jonjić, T. (2023) *Ivo Pilar: 1918.-1933.: jugoslavenske godine ideologa protujugoslavenstva*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Hrvatsko katoličko sveučilište.
- Jonjić, T. i Matković, S. (2012) "Dr. Mile Budak – Književnik i političar" u Jonjić, T. i Matković, S. (ur.) *Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907.-1944.)*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, str. 11-203.
- Jović, D. (2012) "Dino Mujadžević: Bakarić: politička biografija", *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 3 (12), str. 69-71.
- Jurčević, J., Vukušić, B. i Šakić, V. (2001) *Bruno Bušić: branitelj hrvatskog identiteta*. Zagreb: Hrvatska uzdanica.
- Kačić, Z. (2022) "'Između partizana i pristojnosti': život i doba Svetozara Rittiga (1873. – 1961.)", *Kroatologija*, 13 (1-2), str. 275-278.
- Karlović Sabolić, M. (2015) *Zoran Milanović: mladić koji je obećavao*. Zagreb: Profil.
- Kasapović, M. (2022) "Budimir Lončar. Od Preka do vrha Svijeta", *Polemos*, 25 (2), str. 83-100.
- Kershaw, I. (2009) *Hitler*. London: Penguin.
- Kisić-Kolanović, N. (1996) *Andrija Hebrang: iluzije i otrežnjenja*. Zagreb: Institut za suvremenu povijest.
- Kisić-Kolanović, N. (1998) *Mladen Lorković ministar urotnik*. Zagreb: Golden marketing i Hrvatski državni arhiv.
- Klasić, H. (1997) "Nada Kisić Kolanović: Andrija Hebrang: iluzije i otrežnjenje", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 30 (1), str. 342-345.
- Klasić, H. (2019) *Mika Špiljak: revolucionar i državnik*. Zagreb: Ljevak.

- Klinger, W. i Kuljiš, D. (2013) *Tito: neispričane priče: tajni imperij Josipa Broza Tita*. Banja Luka: Nezavisne novine; Zagreb: Paragon.
- Klinger, W. i Kuljiš, D. (2014) "Još o 'Titu' Williama Klingera i Denisa Kuljiša", *Politička misao*, 51 (1), str. 173-179.
- Klinger, W. i Kuljiš, Denis (2019) *Titov tajni imperij*. Zagreb: Media bar.
- Knežević, L. (2020) "Tvrtko Jakovina. Budimir Lončar – od Preka do vrha svijeta", *Međunarodne studije*, 20 (1-2), str. 183-186.
- Košćak, V. (1990) *Josip Juraj Strossmayer: političar i mecena*. Osijek: Revija, Izdavački centar Otvorenog sveučilišta Osijek.
- Kotkin, S. (2014) *Stalin: Paradoxes of Power*. London: Penguin.
- Krušelj, Ž. (1991) *Franjo Tuđman: biografija*. Zagreb: Globus.
- Kukec, T. (2024) "Velikana optuzili kao prvog hrvatskog nacionalista, doznalo se tko ga je označio kao metu", *Dnevno.hr*, 11. listopada. Dostupno na: <https://www.dnevno.hr/vijesti/velikana-optuzili-kao-prvog-hrvatskog-nacionalista-doznalo-se-tko-ga-je-oznacio-kao-metu-2537024/> (pristupljeno: 12. listopada 2024.).
- Lalić, D. (2009) *Obama: strme staze do Bijele kuće*. Rijeka: Novi list i Adamić.
- Latour, B. (2002) *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford i New York: Oxford University Press.
- Leckie, S. A. (2004) "Biography Matters: Why Historians Need Well-Crafted Biographies More than Ever" u Ambrosius, L. E. (ur.) *Writing Biography. Historians & Their Craft*. Lincoln i London: University of Nebraska Press, str. 1-27.
- Luca, I. (2015) "Secret Police Files, Tangled Life Narratives: The 1.5 Generation of Communist Surveillance", *Biography*, 38 (3), str. 363-394.
- Markovina, D. (2024) "Trebalo nam još jedna knjiga o Titu? Pišući o najpoznatijem čovjeku s ovih prostora, Boris Rašeta uspio je nemoguće", *Telegram*, 16. travnja. Dostupno na: <https://www.telegram.hr/kultura/trebalo-li-nam-jos-jedna-knjiga-o-titu-pisuci-o-najpoznatijem-covjeku-s-ovih-prostora-boris-raseta-uspio-je-nemoguće/> (pristupljeno: 15. rujna 2024.).
- Marshall, G. (ur.) (1998) *A Dictionary of Sociology. Second Edition*. Oxford i New York: Oxford University Press.
- Matijević, M. (2019) "*Između partizana i pristojnosti*": život i doba Svetozara Rittiga (1873. – 1961.). Zagreb: Plejada; Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- Matijević, Z. (2006) "Ivo PERIĆ, Vladko Maček. Politički portret, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., 325 str.", *Pilar: časopis za društvene i humanističke studije*, 1 (1), str. 155-156.
- Matković, H. (1995) *Svetozar Pribičević: ideolog, stranački vođa, emigrant*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

- Matković, H. (2001) "Zdenko Radelić, Božidar Magovac – S Radićem između Mačeka i Hebranga, Hrvatski institut za povijest i Dom i svijet, Zagreb 1999., 261 str.", *Časopis za suvremenu povijest*, 33 (1), str. 218-221.
- Matković, H. (2010) *Između Mačeka i Pavelića: politički portret Davida Sinčića*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Matković, S. (2000) "Ivo Petrinović, Politički život i nazori Ante Tresića Pavičića, Književni krug, Split 1997., 159 str.", *Časopis za suvremenu povijest*, 32 (2), str. 393-394.
- Matković, S. (2020) "Margareta Matijević, 'Između partizana i pristojnosti'. Život i doba Svetozara Rittiga (1873. – 1961.) (Zagreb; Slavonski Brod: Plejada; Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2019), 456 str.", *Časopis za suvremenu povijest*, 52 (1), str. 350-355.
- McCord, P. F. (1986) "'A specter viewed by a specter': Autobiography in Biography", *Biography*, 9 (3), str. 219-228.
- McKinley, W. (1980) "Alternative Accounts of Lives: An Argument for Epistemological Relativism", *Biography*, 3 (3), str. 209-224.
- Medved, M. (2021) "Margareta Matijević, 'Između partizana i pristojnosti'. Život i doba Svetozara Rittiga (1873. – 1961.), Plejada d.o.o. – Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb, 2019.", *Croatica Christiana periodica*, 45 (87), str. 192-196.
- Merriam, S. B. (2009) *Qualitative Research. A Guide to Design and Implementation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Merrill, B. i West, L. (2009) *Using Biographical Methods in Social Research*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Mihaljević, J. (2012a) "Dino Mujadžević, Bakarić. Politička biografija, Plejada, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, Zagreb 2011., 383 str.", *Časopis za suvremenu povijest*, 44 (2), str. 482-487.
- Mihaljević, J. (2012b) "Kolektivna biografija jugoslavenskog komunističkog rukovodstva. Jože Pirjevec, Tito i drugovi, Zagreb: Mozaik knjiga, 2012.", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 44 (1), str. 484-489.
- Mijatović, A. (2010) *Bruno Bušić. Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.–1978.)*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mikašek-Kazo, K. (2019) "Profesor Tomac i Narodna predsjednica", *Kamenjar*, 5. prosinca. Dostupno na: <https://kamenjar.com/profesor-tomac-i-narodna-predsjednica/> (pristupljeno: 10. rujna 2024.).
- Miller, J. L. (2008) "Biography" u Given, L. M. (ur.) *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods. Two Volume Set*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, str. 61-63.

- Mirošević, F. (2001a) "Jasper Ridley, Tito (Biografija), Prometej, Zagreb 2000., 532 str.", *Časopis za suvremenu povijest*, 33 (2), str. 495-503.
- Mirošević, F. (2001b) "Zdenko Radelić, Božidar Magovac. S Radićem između Mačeka i Hebranga, Zagreb 1999., 262 str.", *Croatica Christiana periodica*, 25 (47), str. 301-304.
- Mirošević, F. (2011) "Anđelko Mijatović, Bruno Bušić. Prilog istraživanju života i djelovanja (1939.-1978.), Školska knjiga, Zagreb 2010., 270 str.", *Časopis za suvremenu povijest*, 43 (1), str. 352-358.
- Miškuljin, I. (2017) *Šeks: politička biografija*. Zagreb: Alfa.
- Mitchell, D. J. (1980) "'Living Documents': Oral History and Biography", *Biography*, 3 (4), str. 283-296.
- Mudde, C. i Kaltwasser, C. (2015) "Populism" u Freedman, M., Sargent, L. T. i Stears, M. (ur.) *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford i New York: Oxford University Press, str. 493-513.
- Mujadžević, D. (2011) *Bakarić: politička biografija*. Zagreb: Plejada; Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- Neuman, W. L. (2014) *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches. Seventh Edition*. Essex: Pearson.
- O'Brien, P. K. (1998) "Political Biography: A Polemical Review of the Genre", *Biography*, 21 (1), str. 50-57.
- Očak, I. (1988) *Gorkić: život, rad i pogibija: prilog biografiji*. Zagreb: Globus.
- Pandžić, J. (2024a) "I poslije Šuvara – Šuvar!", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 21 (1), str. 305-323.
- Pandžić, J. (2024b) "Smrt pedanteriji, sloboda diletantima!", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 21 (1), str. 329-333.
- Pandžić, Josip (2024c) "Netrpeljivost lijenog mišljenja", *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 21 (1), str. 341-351.
- Patafta, D. (2003a) "Ivo Perić, Antun Radić 1868.-1919. – etnograf, književnik, političar, Zagreb, 2002., 303 str.", *Povijest u nastavi*, 1 (2), str. 258-261.
- Patafta, D. (2003b) "Ivo Perić, Stjepan Radić 1871.-1928., Dom i Svijet, Zagreb 2003., 438 str.", *Časopis za suvremenu povijest*, 35 (3), str. 1055-1058.
- Pavešković, A. (2005a) "Čuvar vlastitih leđa", *Vijenac*, br. 285. Dostupno na: <https://www.matica.hr/vijenac/285/cuvar-vlastitih-lea-9438/> (pristupljeno: 21. rujna 2024.).
- Pavešković, A. (2005b) "Hudelist kao neizivljeni romanopisac", *Vijenac*, br. 296. Dostupno na: <https://www.matica.hr/vijenac/296/hudelist-kao-neizivljeni-romanopisac-8733/> (pristupljeno: 21. rujna 2024.).
- Pavešković, A. (2024) "Rade Dragojević: Šuvar – Politička biografija", *Moderna vremena*, 8. listopada. Dostupno na: <https://mvinfo.hr/clanak/rade-dragojevic-suvar-politicka-biografija> (pristupljeno: 18. rujna 2024.).

- Pavković, M. (2024) "Od Titovog generala do prvog prozvanog nacionalista. Čovjek koji je oblikovao moderni Zagreb", *ideje.hr*, 28. studenog. Dostupno na: <https://ideje.hr/od-titovog-general-a-do-prvog-prozvanog-nacionalista-covjek-koji-je-oblikovao-moderni-zagreb/> (pristupljeno: 29. studenog 2024.).
- Pecnik, J. (2024) "Ličnost (izvan) svih formata. Naš kritičar o knjizi 'Tito; povjerljivo i osobno' novinara i publicista Borisa Rašete", *Novi list*, 2. lipnja. Dostupno na: <https://www.novolist.hr/ostalo/kultura/knjizevnost/licnost-izvan-svih-formata-nas-kriticar-o-knjizi-tito-povjerljivo-i-osobno-novinar-a-i-publicista-borisa-rasete/> (pristupljeno: 1. studenog 2024.).
- Pennings, P., Keman, H. i Kleinnijenhuis, J. (2005) *Doing Research in Political Science. An Introduction to Comparative Methods and Statistics*. Thousand Oaks: Sage.
- Perić, I. (1996) *Mladi Supilo*. Zagreb: Školska knjiga.
- Perić, I. (2002) *Antun Radić: 1868.-1919.: etnograf, književnik, političar*. Zagreb: Dom i svijet.
- Perić, I. (2003a) *Stjepan Radić. 1871.-1928*. Zagreb: Dom i svijet.
- Perić, I. (2003b) *Vladko Maček: politički portret*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Petrinović, I. (1997) *Politički život i nazori Ante Tresića Pavičića*. Split: Književni krug.
- Petrinović, I. (2002) *Mile Budak: portret jednog političara*. Split: Književni krug.
- Pirjevec, J. (2012) *Tito i drugovi*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Posavec, V. (1996) "Hrvoje Matković, Svetozar Pribičević: ideolog, stranački vođa, emigrant. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1995., 330 str.", *Historijski zbornik*, 49, str. 256-258.
- Puljiz, M. (2004) *Građanin predsjednik*. Zagreb: Milan Puljiz.
- R.P. (2024) "Biografija zagrebačkog gradonačelnika Većeslava Holjevca", *fama news*, 4. rujna. Dostupno na: <https://fama.com.hr/biografija-zagrebackog-gradonacelnika-veceslava-holjevca/> (pristupljeno: 8. rujna 2024.).
- Radelić, Z. (1999) *Božidar Magovac: s Radićem između Mačeka i Hebranga*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest i Dom i svijet.
- Radić, D. (2022) "Tito za početnike", *Kritika h,d,p*, 16. studenog. Dostupno na: <https://kritika-hdp.hr/tito-za-pocetnike/> (pristupljeno: 2. rujna 2024.).
- Radoš, I. (2011) *Prva biografija novog premijera: nepoznati Milanović*. Zagreb: Večernji list.
- Radoš, I. (prir.) (2015) *Kolinda Grabar-Kitarović: biografija*. Zagreb: Večernji list.
- Rašeta, B. (2015) *Titov najtajniji agent*. Zagreb: 24sata.
- Rašeta, B. (2022) "Rekonstrukcija ubojstva Titove supruge o kojoj je šutio: 'Lusil, jako sam za tobom čeznuo...'", *24sata*, 15. kolovoza. Dostupno na: <https://www.24sata.hr/news/rekonstrukcija-ubojstva-titove-supruge-o-kojoj-je-sutio-lusil-jako-sam-za-tobom-ceznuo-853650> (pristupljeno: 2. rujna 2024.).

- Rašeta, B. (2023) *Tito: povjerljivo i osobno*. Zaprešić: Fraktura; Zagreb: 24sata.
- Rašeta, B. (2024) "Hrvatski Faust: 'Stankoviću, meni se više ne živi, mene je radnička klasa izdala'", *Express*, 2. rujna. Dostupno na: <https://express.24sata.hr/kultura/hrvatski-faust-stankovicu-meni-se-vise-ne-zivi-mene-je-radnicka-klasa-izdala-27435> (pristupljeno: 20. rujna 2024.).
- Ridley, J. (2000) *Tito: biografija*. Zagreb: Prometej.
- Robins, R. S. i Post, J. M. (1987) "The Paranoid Political Actor", *Biography*, 10 (1), str. 1-19.
- Rosenthal, G. (2006) "Biographical research" u Seale, C., Silverman, D., Gubrium, J. F. i Gobo, G. (ur.) *Qualitative Research Practice. Concise Paperback Edition*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, str. 48-65.
- Rudež, B. (2019) "Kaptol ga nije volio", *Tragovi: časopis za srpske i hrvatske teme*, 2 (2), str. 205-221.
- Sadkovich, J. J. (2010) *Tudman: prva politička biografija*. Zagreb: Večernji posebni prozvod.
- Schwartz, M. (2012) *Bruno Bušić: junak, prorok, mučenik*. Zagreb: Iuvenalis samizdat.
- Silva, E. L. da (2021) "Special Issue: The Polemics of History: Historiographical Debates and Public Life", *Práticas da História*, 12, str. 7-17.
- Simić, P. (2009) *Tito. Fenomen stoljeća. Prva politička biografija*. Zagreb: Večernji list.
- Simić, P. i Despot, Z. (2017) *Tito: jedna biografija*. Zagreb: Despot Infinitus.
- Slake, R. E. (2005) "Qualitative Case Studies" u Denzin, N. K. i Lincoln, Y. S. (ur.) *The SAGE Handbook of Qualitative Research Sage. Third Edition*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, str. 443-467.
- Snipes, W. (1982) "The Biographer as a Center of Reference", *Biography*, 5 (3), str. 215-225.
- Srhoj, J. (2023) "Tvrtko Jakovina: Budimir Lončar: od Preka do vrha svijeta, Zagreb: Fraktura, 2020.", *Kanavelić*, 9, str. 130-144.
- Sturges, P. (1983) "Collective Biography in the 1980s", *Biography*, 6 (4), str. 316-332.
- Šantić, N. (2023) *Lo giuro, prisežem: politička biografija Furija Radina*. Zagreb: Durioux.
- Štuka, T. (2021) "O knjizi – William Klinger i Denis Kuljiš, 'Titov tajni imperij', 2019.", *historiografija.hr*, 7. siječnja. Dostupno na: <https://historiografija.hr/?p=24470> (pristupljeno: 22. rujna 2024.).
- Šumanović, V. (2015) "William Klinger, Denis Kuljiš, Tito: neispričane priče (Banja Luka, Zagreb: Nezavisne novine; Paragon, 2013), 447 str.", *Časopis za suvremenu povijest*, 52 (1), str. 674-678.
- Tomac, Z. (2019) *Narodna predsjednica*. Varaždinske Toplice: Tonimir.

- Uredništvo Globusa (2024) "Sagradio je 25.718 stanova, donio 60.000 novih radnih mjesta, a iza sebe je ostavio 800 dolara, tri lovačke puške i stari auto", *Jutarnji list*, 25. rujna. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/globus/politika/sagradio-je-25-718-stanova-donio-60-000-novih-radnih-mjesta-a-iza-sebe-je-ostavio-800-dolara-tri-lovacke-puske-i-stari-auto-15505931> (pristupljeno: 26. rujna 2024.).
- Valentić, T. (2001) "Čitati, a ne cmizdriti", *Vijenac*, br. 189. Dostupno na: <https://www.matica.hr/vijenac/189/citati-a-ne-cmizdriti-16473/> (pristupljeno: 12. rujna 2024.).
- Vujević, I. (2009) *Mučenik i vizionar Bruno Bušić – svjedočenje vremena*. Imotski: Imotska krajina.
- Vurušić, V. (2023) "Tito se od Jovanke skrivao u kupaonici. Amerikanci i Rusi? Ovo je bila njegova logika...", *Jutarnji list*, 8. studenog. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/tito-se-od-jovanke-skrivao-u-kupaonici-amerikanci-i-rusi-ovo-je-bila-njegova-logika-15392251> (pristupljeno: 23. rujna 2024.).
- Walter, J. (2009) "Political Biography" u Rhodes, R. A. W. (ur.) *The Australian Study of Politics*. Basingstoke i New York: Palgrave Macmillan, str. 97-107.
- Zakošek, N. (1994) "Struktura i dinamika hrvatskoga stranačkog sustava", *Revija za sociologiju*, 25 (1-2), str. 23-39.
- Zoričić, F. (2022) *Vlado Gotovac: prva politička biografija*. Zagreb: Despot Infinitus.
- Žunec, O. (2023) *Gutaljinščik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Hrvatsko katoličko sveučilište.

Josip Pandžić

IDEOLOGICAL POLARIZATION AND POLITICAL BIOGRAPHIES IN CROATIA

Summary

The polarization of ideological beliefs, political attitudes and voting preferences in a given society refers to the tendency towards concentration on two opposing extremes according to the options that make up the political spectrum. The causes of polarization mainly concern disputes over the evaluation of topics, events, problems, discourses and narratives that appear in the public space. However, as a cause of public polarization, especially of the ideological type, political actors have not previously been objects of particular research interest. Biographies of prominent politicians represent material suitable for exploring the potential of ideological polarization of the public space, especially if the opinions about them are extremely divided. Based on the newly proposed meta-relational content analysis of 59 titles of biographical provenance of Croatian and Yugoslav political figures and 65 reviews and

accounts, as well as polemics connected with them, published in Croatia in the period 1990-2024, the conclusion is reached that the potential for ideological polarization of this type of literature is extremely weak, almost negligible, because its authors only confirm the already existing ideological polarization through the biographical genre.

Keywords: Polarization, Politics, Ideology, Croatia, Biographies

Josip Pandžić, docent, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za sociologiju, Katedra za vojnu sociologiju. E-mail: jpandzic2@m.ffzg.hr